

СТАНОВИЩЕ

От проф. Соня Колева Тончева, дм
Ръководител Катедра „Здравни грижи”, ФОЗ, МУ – Варна
Председател на Национален съвет по качество към БАПЗГ
Член на Научното жури, съгласно Заповед на Ректора на
Медицински университет Плевен.

Относно: Дисертационен труд за присъждане на научна степен „Доктор на науките” в област „Здравеопазване и спорт”; професионално направление Медицина 7.1.; научна специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията”, шифър 03.01.53

Въз основа на Заповед №219/05.02.2015 г. бях включена в разширен катедрен съвет и със Заповед №400/24.02.2015 г. на Ректора на МУ-Плевен съм избрана за член на Научно жури със становище относно дисертационния труд на тема: **КЛИНИЧНА ЕТИЧНА КОНСУЛТАЦИЯ – НАГЛАСИ ЗА ВЪВЕЖДАНЕ, ОБУЧЕНИЕ В ЕТИЧЕН АНАЛИЗ И ПРИЛОЖЕНИЕ НА МЕТОДОЛОГИЯ ЗА ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ В КЛИНИЧНАТА ПРАКТИКА**, за присъждане на НС „Доктор на науките“ на доц. д-р **Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска**, дм, р-л на Катедра „Общественоздравни науки“ и Декан на Факултет „Обществено здраве“ на МУ-Плевен

Представени са всички необходими документи, предвидени в Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника към него и Правилника за развитие на научния състав в Медицински университет - Плевен.

1. Оценка на актуалността на темата

С умение на изследовател доц. Янкуловска открива сериозно предизвикателство пред медицинските професионалисти - постигане на нови стандарти на здравни грижи и адресирането на новите проблеми, предизвикани от развитието на технологиите в медицината. Тя **научно обосновава нарастващата необходимост от вземане на етични решения в ежедневната клинична практика**. Като учен, който се занимава с проблема за биоетиката тя поставя акцент върху липсата на услуги по клинична етична консултация, както и на обучението по етика в медицинските училища, което е въведено след 1991 г. като самостоятелни курсове в учебните планове по медицина.

На основата на **проведеното комплексно и първо по рода си за страната проучване и приложената оригинална методология** се правят изводи и се формулират препоръки по отношение на организацията на обучението по биоетика на студенти медици, въвеждане на модули за следдипломно обучение за разрешаване на етични дилеми в клиничната практика, въвеждане на адаптирана методология за клинична етична консултация. Потърсените възможности засилват актуалността на избория за проучване и анализиране проблем. Съвсем актуално е подходила доц. Янкуловска, търсейки не само резултати от проведеното оригинално изследване на проблема, относно нагласите за въвеждане на клиничната етична консултация в България, но е потърсила и възможности за разрешаването им, изхождайки от богатата си осведоменост по проблема, а също възприемайки проблема в по – широкото му социално – медицинско измерение. Получените резултати са основание авторката да насочи усилията си към анализиране на подготовката, която трябва да придобият студентите по медицина и дипломираните лекари по пътя на СДО за въвеждане и

прилагане в практиката на клиничната етична консултация у нас. Визираният в дисертацията проблем заема приоритетно място в медицинската практика на редица европейски страни и САЩ и се търсят алтернативи в осъществяването му, но за България е малко изследван и този факт безспорно очертава актуалността на темата.

Темата, избрана от доц. Янкуловска е нова за страната, малко проучена и изключително важна във време когато се обсъжда дехуманизация на медицината и дава адекватен отговор на очакванията на обществото за етичната страна на взаимоотношенията както между различните медицински специалисти, така и етичните аспекти на взаимоотношения между пациентите, техните близки и лекарите. Актуалността на дисертационният труд се подсилва и от умението на авторката на базата на получени резултати да предлага и апробира практически подходи за разрешаване на разкрити и доказани проблеми.

2. Оценка на резултатите

Доц. Янкуловска с абсолютна прецизност е определила ясно целта на дисертационния труд и са поставени осем задачи за постигането ѝ. Надеждно са подбрани и приложени в различните етапи на проучването социологически методи, които гарантират достоверност на получените резултати. Приложени са разнообразни статистически методи. **По много оригинален начин авторката организира задълбоченото проучване в три етапа, като на всеки етап от проучването са направени важни изводи насочващи към ориентиране на изследователката към следващия етап. Особен интерес представляват резултатите, отнасящи се до проучване на опита на лекарите във вземането на етични решения и мнението и отношението им към въвеждане и ползване на етични консултации, проучени и анализирани през първия етап. Авторката заключава, че вземането на етични решения не е просто технически процес, тъй като всички решения касаят въввлечените индивиди и следователно в тях са замесени човешки ценности. Обоснована е необходимостта от **Методология за вземане на етични решения**, която подсигурава рамка и гарантира, че всички уместни факти са взети под внимание и решенията, важни за пациентите и техните семейства, не са взети случайно.**

Доц. Силвия Александрова-Янкуловска на базата на познанията и опита, придобит от обучението ѝ в четири изтъкнати биоетични школи представя **оригинално разработен Метод за етичен анализ**. Методът структурира етичния анализ в 4 взаимосвързани стъпки:

- *Първа фаза - дефиниране на моралния проблем(и).*
- *Втората фаза - изясняване на информацията в казуса.*
- *Третата фаза - самата етична дискусия.*
- *Четвърта фаза е етичното решение.*

Методът е публикуван за първи път от авторката в „Ръководство за практически упражнения по биоетика“ през 2010 г. и е въведен в курса на обучение на студенти медици и като част от изпита по дисциплината „Медицинска етика“ в Медицински Университет-Плевен същата година. **Особена ценност за научният труд представлява, че авторката е съумяла да апробира модела и е доказала неговата приложимост, което ѝ дава основание да го предложи в лекарската практика.** В съответствие с изискванията на така описания метод е изготвена и **карта за оценка на етичен анализ.**

Разработена и представена е **Информационна брошура за провеждане на етични срещи**, апробирана в практиката. Получените препоръки и собствените заключения от приложението на материалите са дали основание авторката да изработи **два адаптирани варианта на информационната брошура**.

На базата на коректно проведеното проучване доц. Янкуловска е направила 25 изчерпателно формулирани извода, които са ясно дефинирани и се основават на получените резултати. Направени са детайлни препоръки, точно адресирани към институции и структури, имащи отношение към проблема. Препоръките са отправени към Медицинските университети, към Българския лекарски съюз и ръководствата на лечебните заведения. Всички препоръки се основават на доказаните с научното проучване резултати. Особено внимание заслужават 3 и 4 препоръка по отношение на обучението и клиничната практика – към ВУЗ. Важна е препоръка 6 за добрата медицинска практика и 8 за постепенно въвеждане на апробираната методология за вземане на решения при етични дилеми в клиничната практика и да се насърчи прилагането ѝ, отправени към Българския лекарски съюз.

Авторката е представила библиографска справка съдържаща 316 източника, от които 42 на кирилица и 274 на латиница.

3. Оценка на приносите

Широките познания и задълбочените изследователски дирения са дали възможност доц. Янкуловска да обобщи и анализира резултатите от научното проучване, да формулира изводи и препоръки, очертаващи приноси с теоретико-познавателно, методично и приложно значение.

• Приноси с теоретико-познавателно и методично значение

1. Проведено е първото по рода си проучване на опита на лекари от различни специалности и нива на болнична помощ във вземането на етични решения и техните нагласи за въвеждане на клинична етична консултация у нас.
2. **Апробирана е за първи път у нас методология за вземане на етични решения в клиничната практика.**
3. Направени са научнообосновани изводи и препоръки за подобряване на обучението по биоетика на базата на извършен системен анализ на уменията на студенти от специалност „Медицина“ за етичен анализ на клинични казуси.
4. Направеният задълбочен критичен анализ на световния и европейски опит по същността и практиката на клинична етична консултация може да бъде ценно учебно – практическо ръководство в обучението на университетско и следуниверситетско ниво, и в обучението на етичните комисии към професионалните съсловни организации и болничните етични комисии.

• Приноси с приложно значение

1. Разработен е и е апробиран в 5 последователни академични години **оригинален метод за етичен анализ на клинични казуси при студенти в специалност „Медицина“.**
2. Разработена е и апробирана **оригинална карта за оценка на етичен анализ на клинични казуси.**

3. **Адаптиран е инструментариум** (протокол за етична среща и бланка за визуализиране на проблема) за вземане на етични решения в клиничната практика на място.
4. Адаптирана е **информационна брошура „Клинична етика – основни насоки за вземане на етични решения до болничното легло“**.
5. Разработени са **информационни брошури за вземане на етични решения в клиничната практика при пациенти - деца и при терминално болни пациенти**.
6. Разработени и апробирани са **оригинални въпросници за оценка на проведени етични срещи**.

Разработеният дисертационен труд е достатъчен по обем и може да се разглежда като актуална научна работа с важни **теоретико-познавателни, методични и практически приноси**. По същество авторката предлага научно обосновава **оригинална методология за провеждане на клинична етична консултация** с предложен инструментариум за вземане на етични решения в клиничната практика на място. Високо оценявам оригиналността на научният труд, както и задълбоченият анализ. Считам, че той трябва да бъде представен пред институциите, към които авторката отправя препоръки, както и да намери място в различни научни форуми и списания. Представяне на констатациите и резултатите, отнасящи се до **същността и практиката на клинична етична консултация и въвеждането ѝ у нас в перспектива могат да променят осъществяването на предварителната университетска подготовка в тази област** на студентите от специалност „Медицина“.

Приемам представения автореферат, който в структурно отношение представя съществените моменти от разработения дисертационен труд. Нямам критични бележки. **Доц. д-р Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска, дм** покрива напълно приетите от МУ- Плевен изисквания за присъждане на научна степен „Доктор на науките“.

Познавам лично **доц. Янкуловска** и считам, че богатият учебно-преподавателски опит, владееенето на два чужди езика, непрекъснатото обучение в престижни образователни институции у нас и в чужбина са дали възможност тя да оцени правилно съществуващата реалност, да предвиди някои промени, с оглед перспективно развитие и да даде препоръки относно един важен проблем, какъвто е клинична етична консултация.

В заключение: Въз основа на професионалното развитие, научните и учебно-преподавателски постижения и съобразявайки се с критериите на Закона за развитие на академични състав в Република България, правилника към него и правилника за развитие на академичния състав в МУ-Плевен, давам положително становище и убедено предлагам на уважаемото Научно жури **доц. д-р Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска, дм** да придобие НС „Доктор на науките“ по научната специалност „Социална медицина и организация на здравеопазването и фармацията“.

28.02.2015 г.

гр. Варна


проф. Соня Тончева, дм